

CONCILIILE ECUMENICE

**Constantinopol II (553) & III (680-681)
și Niceea II (787)**

MONOGRAFII

**Galaxia Gutenberg
2018**

Introducere	7
CONCILIUL ECUMENIC AL V-LEA, CONSTANTINOPOL II (IN 553)	10
I. Motivele convocării conciliului al V-lea ecumenic	11
I.1. Discuții în jurul celor „Trei Capitoale”	11
I.2. Spre un nou conciliu ecumenic	23
II. Convocarea și desfășurarea conciliului	42
II.1. Sesiunile conciliului și citirea mesajului imperial	42
II.2. Alte două sesiuni, pe 8 și 9 mai	47
II.3. Sesiunea a patra și a cincea, 12 și 17 mai	49
II.4. Sesiunea a cincea, 17 mai	52
II.5. Sesiunea a șasea, 19 mai	54
II.6. Reacția papei Vigilius la decizia conciliului	58
II.7. Sesiunea a șaptea, 26 mai	61
II.8. Sesiunea a opta și ultima, 2 iunie	64
II.9. Anatelemele împotriva lui Origen	75
III. Receptarea conciliului și urmările lui	82
III.1. Eforturile lui Iustinian pentru recunoașterea conciliului	82
III.2. Papa Vigilius confirmă deciziile conciliare	83
III.3. Schisma din Italia de Nord și din Galia	87
III.4. Papa Grigore cel Mare și efortul său pentru restabilirea comuniunii	89
CONCILIUL AL ȘASELEA ECUMENIC CONSTANTINOPOL III (680-681)	93
Introducere	94
I. Etapele preconciare	95
I.1. Începuturile monotelismului	95
I.2. Sinodul de la Ierusalim, din 634	107
I.3. Papa Martin I și sinodul din Lateran, în 649	122

II. Convocarea și desfășurarea conciliului	132
II.1. Dorința lui Pogonat de comuniune între Orient și Occident .	132
II.2. Prima sesiune conciliară, 7 noiembrie 680	136
II.3. Următoarele șase sesiuni, între 10 noiembrie 680 și 13 februarie 681	138
II.4. Sesiunile VIII-IX-X, între 7 – 18 martie 681	141
II.5. Ultimele sesiuni: 20 martie – 16 septembrie 681	145
II.6. Ce putem spune referitor la anatema împotriva papei Onorius?.....	161
Concluzii	170
 III. Urmările conciliului de la Constantinopol III	171
III.1. Sinoade post-conciliare	171
III.2. Conciliul <i>Quinisext</i> sau „in Trullo”, din 692	176
III.3. Sinoade orientale și occidentale dinaintea „crizei iconoclaste”	190
 AL ȘAPTELEA CONCIILIU ECUMENIC NICEEA II, ÎN 787 – ICONOCLASMUL/ICONODULIA	198
Introducere	199
I. Iconoclasmul până la convocarea conciliului de la Niceea II ..	203
I.1. Revelația Vechiului Testament.....	203
I.2. Tradiția creștină și originea iconoclasmului	206
I.3. Primele sinoade din perioada iconoclastă	219
 II. Conciliul ecumenic de la Niceea II (787)	239
II.1. Convocarea conciliului.....	244
II.2. Canoanele conciliului (sesiunea a opta)	260
II.3. Alte documente conciliare.....	271
 III. Urmările deciziilor conciliare de la Niceea II	274
III.1. <i>Libri carolini</i>	274
III.2. Conciliul iconoclast din 815	283
Concluzii	296

I. MOTIVELE CONVOCĂRII CONCILIULUI AL V-LEA ECUMENIC

I.1. Discuții în jurul celor „Trei Capitate”

Teologii secolului al VI-lea încă mai sunt în căutarea eventualilor origeniști pentru a stârpi și ultimele rămășițe ale unei învățături care bântuia Biserica încă din secolul al III-lea. Teodor Askidas¹, episcop al Cezareii din Capadocia, chiar dacă îmbrățișa cu oarece ușurință unele învățături origeniste, se leagă de așa-zisa discuție stârnită de cele „Trei capitate” și o prezintă înaintea împăratului Iustinian drept ceva demn de condamnat. Ajutat de unii prieteni, chiar îi sugerează împăratului un mijloc eficace pentru a-i condamna pe promotorii învățăturilor deja condamnate de-a lungul primelor patru concilii ecumenice: să lanseze anatema asupra lor fără să mai scrie numaidecât un lung memoriu detaliat împotriva lor. Astfel el încerca să-și păstreze favoarea împăratului și să se bucure de privilegiile ce i le oferea faptul de a fi duhovnic al casei imperiale, cu perspectiva de a ocupa, într-un viitor nu prea îndepărtat, un scaun episcopal mai important, de ce nu, chiar cel al Constantinopolului.

Al V-lea conciliu ecumenic este deci strâns legat de problematica iscată de cele „Trei capitate”. Despre ce este vorba în realitate? Împăratul Iustinian² întreprinde eforturi laudabile pentru reconcilierea, pe plan

¹ Călugăr din împrejurimile Ierusalimului, Teodor ajunge la Constantinopol în jurul anului 535 pentru a-și susține tezele origeniste. Este numit episcop al Cezareii din Capadocia în 537 și primește misiunea din partea împăratului Iustinian ca, împreună cu Leonțiu al Bizanțului, să vină cu soluții cristologice pentru a potoli discuțiile aprinse stârnite de monofiziți chiar și după condamnarea lor la Calcedon. Teodor și Leonțiu încep prin a critica învățăturile promovate de Școala teologică din Antiohia, considerate nestoriene. Aceste teze erau rezumate și perpetuate de cele „Trei capitate”, trei lucrări ale unor autori de seamă ai vremii: Teodor al Mopsuestiei, Teodoret al Cyrului și Ibas al Edesei. La al V-lea conciliu ecumenic, Teodor Askidas propune o formulă de conciliere, numită „enhypostasie” ce afirma că persoana umană a lui Cristos, chiar dacă nu-i lipsea nimic, nu avea o identitate proprie, ci avea deplina desăvârșire în persoana divină.

² Născut în jurul anului 482 într-o familie modestă, Iustinian devine împărat în 527 și va ocupa tronul imperial până la moartea sa, la 15 noiembrie 565. Modelul său de guvernare este cel constantinian, căutând prin orice mijloace realizarea și păstrarea unității Imperiului, atât pe plan politic, cât și pe plan ecleziastic. De aceea este considerat ca fiind unul dintre cei

religios, a celor două părți, orientală și occidentală, avansând ideea implementării deciziilor conciliare de la Calcedon. Astfel, în 544, publică un *Edict* în „Trei capitole” prin care condamnă, rând pe rând, trei mari teologi ai vremii: Teodor de Mopsuestia, Teodoret de Cir și Ibas de Edesa. Cei trei episcopi nu se bucură de înțelegere în ambientul teologic și sunt depistați că promovează, în scrierile lor, învățături fie nestoriene, fie monofizite, fie origeniste. Câteva cuvinte despre cei trei episcopi aflați în vizorul împăratului.

Teodor de Mopsuestia este originar dintr-o familie înstărită din Antiohia. Unul din frații lui, Polichronios, va deveni episcop de Apameea. Urmează cursurile marelui retor al vremii, păgânul Libanius, apoi urmează cursurile teologice și biblice la școala lui Diodor de Tars, unde are doi colegi renumiți: Ioan Gură de Aur și Maxim de Seleucia. În prima lui tinerețe nu are gânduri mari în urmarea unei cariere bisericești, de aceea intenționează să se căsătorească, la vârsta de 20 de ani, cu o tânără din Antiohia, Hermiona, și să urmeze studii de drept. Ioan Gură de Aur însă îl încurajează și-l sfătuiește să reflecteze mai adânc asupra propriei lui vocații¹. Sfătuit de bunul său coleg, Teodor începe să publice lucrări de exegeză biblică folosind metoda implementată de fondatorul Școlii antiohiene, Lucian din Antiohia, adică importanța acordată sensului literal al textului sacru este determinantă pentru interpretarea lui. În 380 se înscrie de partea teologiei marelui capadocian Vasile cel Mare în lupta împotriva lui Eunomie² și împotriva eustatienilor, adepții învățaturii lui Eustatie al

mai mari împărați din perioada bizantină, sau ultimul mare împărat roman înainte ca Imperiul roman de Răsărit să se diferențieze de Imperiul roman de Apus. În acest sens, convocarea conciliului ecumenic se înscrie în eforturile lui de unificare a Imperiului prin unificarea credinței creștine devenită religie oficială a statului.

¹ Viitorul episcop al Constantinopolului, Ioan Gură de Aur, îi scrie o scrisoare, *Ad Theodorum lapsum*, în care, pe de o parte, îi reproșează nestatornicia pe drumul întreprins în studiile teologice, iar, pe de altă parte, îl încurajează să dea ascultare glasului interior și să renunțe la lume pentru a urma o vocație ecleziastică.

² Născut la începutul sec. al IV-lea în Capadocia, Eunomie studiază teologia la Alexandria, avându-l ca maestru pe Aetius al Antiohiei. Este sfințit diacon la Antiohia, apoi face cunoștință cu episcopul arian al Constantinopolului, Eudoxie. La sinodul ținut la Sirmium, în 357, s-a elaborat o profesiune de credință la redactarea căreia a avut o contribuție majoră. Astfel este evidențiat și dobândește scaunul episcopal al Cizicului, în Mysia, în 360. Radicalismul său teologic în direcție ariană îl determină pe împăratul Constanțiu să-l înlăture din episcopat. Astfel ajunge la Constantinopol, unde se ocupă de educația teologică a viitorilor arieni radicaliști. Cei trei capadocieni, Vasile cel Mare, Grigore de Nazianz și Grigore de Nyssa scriu împotriva lui. Moare în 393.

Antiohiei¹. În 383 este sfințit preot pentru Antiohia de episcopul Flavian, iar în 386 ajunge în Cilicia, unde îl regăsește pe maestrul său Diodor, devenit între timp mitropolit de Tars. În 392 este numit episcop de Mopsuestia, o episcopie în vecinătatea Tarsului. Este remarcat de împăratul Teodosie I în urma unei cuvântări ținute înaintea sinodului constantinopolitan din 394. Dificultățile prin care trece Ioan Gură de Aur, între 403-407, nu-l îndepărtează de prietenul său, căruia îi arată dovezi de fidelitate². Între 421-422 îl cunoaște pe Iulian de Eclana, adept al învățaturii pelagiene, pe care-l primește la sine, împreună cu alți pelagieni, după ce aceștia fuseseră condamnați și alungați din Occident. Însă nu putem spune că este adeptul pelagianismului, deoarece puțin după această dată, probabil în jurul anului 423-424, participă la un sinod provincial întrunit în Cilicia, unde este condamnat pelagianismul. Teodor va ocupa scaunul episcopal timp de 36 de ani. Moare în 428, fiind respectat pentru știința lui teologică și exegetică și pentru talentul de predicator. Teodor rămâne în istoria creștinismului ca una din figurile importante ale Școlii teologice din Antiohia.

Pe plan cristologic este considerat a fi precursorul nestorianismului, deoarece dezvoltă ideea conform căreia ar exista două persoane distincte și separate în Isus din Nazaret, una divină și una umană. Nestorius, viitorul episcop al Constantinopolului, este unul dintre discipolii săi, dar și Ibas de Edesa și Teodoret al Cirului beneficiază de învățăturile lui. După moartea lui, conciliul din Efes, prezidat de puternica personalitate a lui Chiril al Alexandriei, condamnă tezele nestoriene, fără ca Teodor să fie menționat explicit.

¹ Eustatie este un teolog născut la sfârșitul sec. al III-lea în Pamfilia; moare puțin după anul 338. Devine mai întâi episcop de Bereea (astăzi Alep), apoi ocupă scaunul episcopal al Antiohiei. Este unul dintre primii teologi care se ridică împotriva învățaturii lui Arie, însă arienii îl condamnă și-l exclud din episcopat în 330, acuzându-l de sabelianism și de fapte imorale. Cei care au rămas fideli episcopului lor au fost numiți „eustatieni”, printre care se numără și doi episcopi ce i-au succedat pe scaunul Antiohiei: Paulin al II-lea, din 362 până în 382, și Evagrie, din 382 până în 394. În 411 și apoi în 482 „eustatienii” sunt reintegrați în Biserica mare.

² Drept dovadă a acestei fidelități există o corespondență între cei doi mari teologi din care reiese afecțiunea sinceră și călduroasă păstrată între ei încă din vremea studiilor la Antiohia. În 404 Ioan Gură de Aur îi scrie o scrisoare, din exilul Cucuzului, în care îi mulțumește pentru această prietenie și fidelitate; în 405 îi scrie o altă scrisoare, în care îi mulțumește pentru eforturile lui, chiar dacă s-au dovedit a fi zadarnice, în scopul de a-i obține eliberarea. Această prietenie va cântări mult în dezbaterile conciliului al V-lea ecumenic: cei care se împotriveau condamnării lui Teodor aduceau argumentul prieteniei lui cu Ioan Gură de Aur.

*Formula de la Efes, semnată în 433 de Chiril și de Ioan al Antiohiei, este o confirmare a cristologiei antiohiene al cărui adept de seamă era și Teodor al Mopsuestiei. Încă din timpul vieții este remarcat pentru scrierile sale teologice și exegetice de o rară profunzime: comentează Evanghelia după sfântul Ioan, comentează toți profeții mici, dedică multe scrieri scrisorilor sfântului Paul, comentează cartea Genezei și a Psalmilor, scrie un tratat despre întruparea Cuvântului, scrie și un tratat împotriva păgânilor ca reacție la lucrarea împăratului Iulian I, *Împotriva galileenilor* etc. Scrierile lui au fost însă condamnate la conciliul al V-lea ecumenic, 125 de ani deci după moartea sa, pierzându-se astfel o bună parte din ele. Pe lângă cristologia sa de inspirație nestoriană, Teodor a combătut teologia păcatului originar susținută de sfântul Augustin și de sfântul Ieronim. El vedea păcatul nu în natura omului, ci în voința lui. Lucrarea sa fundamentală unde expune această idee este *Împotriva celor care spun că omul păcătuiește prin natură, nu prin intenție*. În această lucrare se împotrivește și apostolului Paul, care vedea o legătură strânsă între păcat și moarte. În opinia episcopului de Mopsuestia, Adam a fost creat muritor, iar botezul nu este necesar pentru iertarea vreunui păcat, cu atât mai mult când este vorba despre copii, care sunt fără de păcat, ci pentru dobândirea adopției filiale. În linia deschisă de Origen, Teodor era adeptul apocatastazei universale, care promova ideea iubirii infinite a lui Dumnezeu care merge până la a stârni chiar și convertirea demonilor și reintegrarea tuturor creaturilor în statutul de fericire veșnică, eliminând pedeapsa veșnică¹.*

Teodoreț al Cirului s-a născut într-o familie creștină la Antiohia, în anul 393. Din fragedă copilărie mama lui se gândește la o viață consacrată slujirii lui Dumnezeu pentru fiul ei obținut după îndelungate rugăciuni. În acest scop este încredințat spre educație religioasă unor monahi, Petru și Macedonius, și intră astfel în rândurile clerului. La moartea părinților săi, în jurul anului 416, împarte moștenirea familială săracilor și îmbracă haina monahală în mănăstirea din Nicerta, în împrejurimile Apameii. Este ales în 423 episcop de Cir, o mică episcopie sufragană metropolei Hierapolis. Ca și pentru Teodor al Mopsuestiei, maestrul său de seamă în științele teologice și în exegeza biblică este Diodor de Tars, la Școala teologică din Antiohia. Se remarcă a fi un bun episcop, ce militează pentru unitatea

¹ Pentru mai multe detalii despre Teodor de Mopsuestia și învățătura lui vezi: E. Amann, „La doctrine christologique de Théodore de Mopsueste”, în *Recherches de science religieuse*, nr. 14 (1934), p. 161-190 și S. I.G. Sanchez, „Portrait de Théodore de Mopsueste, în *Revue réformée*, nr. 224 (2003).

creștinilor și combate păgânismul și pe ereticii vremii. Este unul din înflăcărații contestatari ai lucrării lui Tatian, *Diatessaron*¹ și se dedică trup și suflet păstoririi credincioșilor ce-i sunt încredințați.

Din nefericire însă, începând cu anul 430, este implicat și el în discuția cristologică nestoriană, chiar dacă îl rugase în repetate rânduri pe Nestorius să nu renunțe la apelativul *Theotokos*, Născătoare de Dumnezeu, dat Sfintei Fecioare Maria. La conciliul de la Efes, episcopul Cirului acceptă să se proclame anatema asupra nestorienilor, însă îi ia apărarea lui Nestorius, fiindcă, în opinia sa, acesta nu afirmase niciodată existența a două persoane distincte în Isus Cristos. Personalitatea puternică a episcopului Alexandriei, Chiril, își spune și de data aceasta cuvântul. Fiind susținut de împărat, Chiril își impune punctul de vedere conciliarilor. Lucrul acesta nu este pe placul lui Teodoret, care va refuza până la sfârșitul vieții să semneze și să recunoască decretul de la Efes. Nici chiar semnarea *Formulei de unire*², din 433, dintre episcopii

¹ *Diatessaron* este lucrarea de seamă a lui Tatian, redactată probabil în limba siriacă în jurul anului 150. Ideea acestei lucrări era aceea de a armoniza cele patru Evanghelii în una singură. Chiar dacă lucrarea era condamnată și interzisă de Biserică, *Diatessaron* cunoaște o amplă difuzare în rândurile creștinilor. Teodoret al Cyrului găsește într-o bibliotecă circa 200 asemenea exemplare, pe care le aruncă în flăcări deoarece el considera că lucrarea lui Tatian Sirul (110/120-160/170) nu e în acord cu ortodoxia credinței creștine; vezi Tatian, *Diatessaron*, Herald, București, 2007.

² *Formula de unire* este expunerea cristologică post-conciliară semnată în 433 de Chiril al Alexandriei și Ioan al Antiohiei. Formula pretinde să exprime ortodoxia cristologică, doi ani după confruntarea conciliarilor de la Efes cu teologia lui Nestorius și a adepților lui. Dată fiind importanța textului pentru o mai bună înțelegere a efectelor lui asupra lui Teodoret al Cyrului, îl redau aici textual: „Dorim să expunem aici pe scurt și într-un fel conform Scripturii și tradiției, fără să adăugăm nimic credinței care a fost fixată la Niceea, ceea ce credem și propovăduim despre Fecioara Maria, *Theotokos* – Născătoare de Dumnezeu și despre felul în care Fiul lui Dumnezeu s-a făcut om. Facem acest lucru deoarece este necesar; nu o facem pentru a adăuga ceva nou credinței, ci pentru a da explicații altora referitor la credința noastră. Căci, după cum am spus, credința de la Niceea este suficientă pentru a face cunoscută religia și pentru a combate ereziile. Dăm această nouă explicație nu pentru a rezolva ceea ce mai rămăsese neînțeles, ci pentru a-i combate, prin mărturisirea propriilor noastre slăbiciuni, pe cei care doresc să ne reproșeze lucruri care depășesc inteligența omenească. Noi mărturisim că Domnul nostru Isus Cristos este Dumnezeu adevărat și om adevărat, compus dintr-un trup și dintr-un suflet rațional; că s-a născut din Tatăl înaintea veacurilor în divinitatea lui și, în ce privește umanitatea lui, s-a născut dintr-o Fecioară la împlinirea timpurilor, pentru noi și pentru a noastră mântuire; că este deoființă cu Tatăl în ce privește dumnezeirea sa și deoființă cu noi în ce privește umanitatea sa, deoarece amândouă firile sunt unite una cu cealaltă. De aceea recunoaștem un singur Cristos, un singur Domn, un singur Fiu. Datorită acestei uniri, fără de amestecare, recunoaștem în egală măsură că

Alexandriei și Constantinopolului, formulă la care și-a adus un aport substanțial și episcopul Cirului, nu va schimba atitudinea lui Teodoret față de caracterul poruncitor al lui Chiril. Mai mult, în 436, Teodoret publică *Ἀνατροπή* – *Respingerea anatemei* lansate împotriva lui Nestorius de către Chiril, pe care-l acuză de apolinarism. Chiril răspunde pe un ton dur acestei provocări, printr-o *Apologie*, iar un an mai târziu nu ezită să afirme public faptul că sursa ereziei nestoriene se afla deja în învățătura lui Diodor de Tars, Teodor de Mopsuestia și a întregii Școli teologice din Antiohia. Conflictul dintre cei doi ierarhi nu se încheie decât odată cu moartea lui Chiril, în 444, când Teodoret scrie o scrisoare și un discurs cu un conținut polemic anti-Chiril. Succesorul său, Dioscor, aflat în legături strânse cu monahul Eutihie și cu eunucul Chrysaphios, cu mare trecere înaintea împăratului Teodosie al II-lea, reușește să obțină depunerea lui Teodoret din scaunul episcopal. Noul episcop al Alexandriei întrunește chiar un sinod, în vara anului 449, rămas în istorie cu apelativul „Tâlăhăria de la Efes”¹, pentru a-i condamna pe toți cei care se împotrivesc noului episcop și politiciii lui bisericești, printre care și Teodoret al Cirului. Acesta se retrage în mănăstirea sa de origine, la

Sfânta Fecioară este *Theotokos* – Născătoare de Dumnezeu, fiindcă Dumnezeu, Cuvântul, devenit trup și om, și-a adăugat, în momentul conceperii sale, templul (umanitatea) pe care a luat-o din Fecioara Maria. Cât privește expresiile evanghelice și apostolice referitoare la Cristos, știm că teologii aplică o parte din ele celor două firi, deoarece este vorba despre o singură persoană, în timp ce aceiași teologi disting celelalte deoarece se adresează uneia din cele două firi. Expresiile ce convin lui Dumnezeu se adresează dumnezeirii, în timp ce expresiile ce descriu înjosirea lui se referă la umanitatea asumată în misterul întrupării”, H. J. D. Denzinger, *Enchiridion symbolorum*, Herder, Friburg, 1911, p. 152.

¹ Al doilea conciliu de la Efes, sau „Tâlăhăria de la Efes”, din 449, a avut loc între două concilii ecumenice, conciliul de la Efes, din 431, și conciliul de la Calcedon, din 451. Este un conciliu nerecunoscut de tradițiile ortodoxă și catolică și a contribuit substanțial la convocarea conciliului de la Calcedon. Chiar și calificativul de „al doilea” este impropriu în sensul exact al termenului, deoarece în lista canonică a conciliilor de la Efes nu figurează decât conciliul din 431. Principalul promotor al acestui conciliu a fost patriarhul Alexandriei, succesorul lui Chiril, Dioscor, care dorea să „canonizeze” învățătura monahului Eutihie, monofizismul, ca reacție împotriva cristologiei nestoriene. Este vorba despre cea mai mare controversă cristologică din Biserica răsăriteană a secolului al V-lea. După ce conciliul de la Niceea (325) s-a pronunțat asupra divinității Fiului, iar cel de la Constantinopol (381) asupra divinității Duhului Sfânt, dezbaterile teologice din secolul al V-lea sunt pe marginea persoanei lui Isus: Dumnezeu și om în același timp. La conciliul de la Efes, din 449, Dioscor impune punctul său de vedere participanților la conciliu, însă Biserica oficială nu a recunoscut niciodată deciziile acestui conciliu. Pentru mai multe detalii vezi *Chalcedon in Context, Church Councils 400-700*, Edited by R. Price, M. Whitby, Liverpool University Press, Liverpool, 2009.

Nicerta. Papa Leon I denunță această „mascaradă” într-o scrisoare pe care i-o adresează episcopului redevenit monah. După moartea împăratului Teodosie al II-lea, în 450, Teodoret primește permisiunea să revină pe scaunul episcopal, iar conciliul de la Calcedon îl repune definitiv și în mod oficial în drepturi. Unele din scrierile lui au mai suferit condamnări, iar conciliul de la Constantinopol II îl înscrie pe lista autorilor condamnați din cauza ideilor sale nestoriene și origeniste. Va trebui să așteptăm al șaselea conciliu ecumenic, Constantinopol III, în 680-681, pentru ca episcopul Cyrului să fie pe deplin „spălat” de orice acuzație și recunoscut ca mărturisitor al ortodoxiei¹.

Ibas de Edesa s-a născut probabil la începutul secolului al V-lea. Format la Școala din Antiohia, se dovedește a fi un adept al învățaturii lui Nestorius, fiind în același timp elevul lui Dioscor de Tars. De altfel, el este cel care traduce pentru prima dată principalele lucrări ale maestrului său în limba siriacă, precum și pe cele ale colegului său, Teodor de Mopsuestia. În 435 devine episcop de Edesa. Nestorianismul are astfel cale liberă de exprimare în Mesopotamia, dar și în Siria, după cum stă mărturie o scrisoare pe care noul episcop de Edesa o trimite episcopului de Hardashir, Maris, în Persia. Această scrisoare va aduce și primele necazuri pentru cariera episcopală și teologică a lui Ibas. Un sinod local este întrunit la Tir și altul la Beirut pentru a discuta „cazul Ibas”. Dacă aceste două sinoade locale nu reușesc să-l scoată din circuit pe tânărul și ambițiosul episcop de Edesa, sinodul convocat de Dioscor al Alexandriei la Efes, „Tâlăhăria de la Efes”, din 449, se pronunță asupra condamnării mai multor episcopi de seamă din Orientul creștin: Flavian de Constantinopol, Domnus al II-lea de Antiohia, Irineu de Tir, Eusebiu de Dorileea, Sofronie de Tella, Teodoret de Cyr, Ibas de Edesa și nepotul său Daniel, episcop de Haran. Depus de pe scaunul episcopal, Ibas este înlocuit cu un prieten al lui Dioscor, Nonus². Exilul său departe de episcopia de Edesa va dura doar doi ani.

¹ Pentru mai multe detalii despre acest important Părinte al Bisericii vezi introducerea la *Istoria bisericească* a lui Teodoret Episcopul Cyrului, de V. Sibiescu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995, p. 7-18; T. Urbainczyk, *Theodoret of Cyrrhus, the Bishop and the Holy Man*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 2002.

² Nu știm nimic altceva despre acest Nonus, decât faptul că a trimis o scrisoare papei Leon I în care îi povestește detalii despre desfășurarea conciliului de la Calcedon, din 451; vezi G.S. Assemani, *Bibliotheca juris orientalis canonici et civilis auctore Josepho Simonio Assemano*, Romae, ex typographia Komarek, 1762-1766, vol. I, p. 527 și 405.

După conciliul de la Calcedon, din 451, ținut în principal pentru a combate și condamna învățătura monofizită stărnită de monahul Eutihie ca o reacție împotriva învățăturii nestoriene, Ibas revine pe scaunul episcopal, unde va rămâne până la moartea sa, în 457. Moartea sa a provocat însă alungarea partizanilor săi din Edesa, iar școala fondată de Ibas va fi desființată în 489 prin ordinul imperial al împăratului Zenon. Episcopul monofizit Simeon de Beit-Arsham ne transmite, într-o scrisoare redactată în 510, numele celor alungați din Edesa¹ după moartea lui Ibas: Acacius, Barsauma, Mana, Abshouta, Ioan Garameenul, Abraham, Narsai, Ezalia; toți aceștia au fost primiți de împăratul perșilor Peroz I și aproape toți au devenit episcopi în teritoriile perșilor. Conciliul al doilea de la Constantinopol, din 553, îl va trage la răspundere pe Ibas, *post-mortem*, din cauza scrisorii trimise episcopului Maris, din care reiese clar că este un adept înflăcărat al ideilor nestoriene. Scrisoarea va constitui unul din cele trei capitolele condamnate la al cincilea conciliu ecumenic, sub împăratul Iustinian. Ibas rămâne însă unul dintre cei mai importanți teologi ai creștinismului antic din zona persană. Scrie mai multe lucrări de seamă, care au fost însă distruse odată ce a fost condamnat la „Tâlhăria de la Efes”, din 449, și mai apoi la al cincilea conciliu ecumenic: comentarii la cartea Proverbelor, imnuri și omilii pe teme fundamentale din dogmatica creștină, discursuri împotriva unor eretici. Lui i se atribuie și cea mai veche traducere în limba siriacă a lucrării marelui filosof Porfir, *Isagogé*².

Cele **Trei capitole** – τρία κεφάλαια – sunt cele trei anateme³ aplicate de împăratul Iustinian celor trei învinuiți de a fi adepți de seamă ai nestorianismului: Teodor, Teodoret și Ibas. Condamnările lor au făcut obiectul unui *Edict* imperial numit „Edictul celor trei capitole”, în scopul salvării credinței mărturisite de-a lungul celor cinci secole de creștinism și formulate de primele patru concilii ecumenice. Printre cele mai importante anateme – κεφάλαια – formulate sunt:

a. Anatema 12: cine-l apără pe Teodor de Mopsuestia să fie anatemă;

¹ Vezi G.S. Assemani, *Bibliotheca juris orientalis canonici*, vol. I, p. 436.

² A. Baumstark, *Aristoteles bei den Syrern vom V-VIII Jahrhundert*, B. G. Teubner, Leipzig, 1900, p.139-140.

³ Cele 12 anateme ale lui Chiril al Alexandriei împotriva lui Nestorius poartă tot numele de κεφάλαια.

b. Anatema 13: *cine apără unele scrieri ale lui Teodoret de Cir să fie anatema;*

c. Anatema 14: *cine apără scrisoarea nechibzuită atribuită lui Ibas să fie anatema.*

Din documentele imperiale care au urmat, din procesele verbale ale conciliului ecumenic de la Constantinopol II și din documentele pontificale post-conciliare reiese că expresia τρία κεφάλαια sau *Trei capitole* nu se referă la cele trei anateme lansate împotriva susținătorilor celor trei episcopi amintiți, ci se înțelege mai degrabă:

a. Persoana și scrierile lui Teodor de Mopsuestia;

b. Scrierile pro-Nestorius și anti-Chiril ale lui Teodoret de Cir;

c. Scrisoarea lui Ibas de Edesa către episcopul Maris de Hardashir.

În acest sens, conciliul de la Constantinopol, din 553, spune în concluzie: „*Praedicta igitur tria capitula anathematizamus, id est Theodorum impium Mopsuestum cum nefandis ejus conscriptis, et quae impie Theodoritus conscripsit, et impiam epistolam, quae dicitur Ibae* – „Deci lansăm anatema asupra celor trei capitole, adică asupra nelegiuitului Teodor de Mopsuestia, cu scrierile lui nechibzuite, și asupra nelegiuitului Teodoret și asupra scrierilor lui nelegiuite, și asupra scrisorii nelegiuite despre care se spune că e a lui Ibas”¹. Însuși împăratul se exprimă în aceiași termeni în decretul imperial citit de conciliari în cea de-a cincea sesiune, unde se subliniază faptul că Iustinian îi consultase pe episcopi cu privire la τρία κεφάλαια și se arată mirat că mulți sunt cei care-i apără pe asemenea autori de lucrări nechibzuite. Papa Vigilius, într-o scrisoare adresată lui Eutihie din Constantinopol prin care aprobă deciziile celui de-al cincilea conciliu ecumenic, exprimă aceeași nedumerire: unii autori mai susțin și apără lucrările unor autori care au fost deja obiectul anatemei la conciliul de la Constantinopol, iar în lista lui se află aceleași trei personaje: Teodor, Teodoret și Ibas².

Din toate aceste mărturii reiese clar că împăratul Iustinian înțelegea prin τρία κεφάλαια doar unele lucrări ale celor trei teologi, care au fost menționați, de altfel, și la conciliul de la Calcedon fără să fi suferit vreodată o condamnare bisericească oficială; însă, deși suntem la mulți ani după conciliul al patrulea ecumenic, unde atât nestorianismul, cât și monofizismul fuseseră condamnate ca fiind învățături eretice, Iustinian

¹ Mansi, *Sacrorum conciliorum*, vol. IX, col. 376.

² Mansi, *Sacrorum conciliorum*, vol. IX, col. 417.

constată că ideile sunt încă destul de împărțite printre teologi referitor la aceste probleme. De aceea, sfătuit probabil de un cerc restrâns de teologi prezenți la curtea imperială, adepți ai învățăturilor lui Origen și care detestau lucrările lui Teodor de Mopsuestia, împăratul dorește să elimine din Biserică, o dată pentru totdeauna, erorile cristologice condamnate până atunci și să impună ortodoxia calcedoniană. Așa ajunge la ideea publicării unui edict, la începutul anului 544, prin care să condamne nu erezia nestoriană, ci pe trei teologi care susțin, în opinia lui, idei nestoriene. Din păcate nu cunoaștem conținutul edictului, ci doar cele trei anateme principale, rămase în istorie sub apelativul „Trei capitole”.

Mulți adepți ai dogmaticii calcedoniene, printre care și papa Vigilius, au văzut în acest edict un atac la ortodoxia de la Calcedon. Împăratul însă încearcă să le arate că cei trei autori vizați prin edictul său au făcut obiect de aprige discuții la al patrulea conciliu ecumenic. Explicațiile împăratului nu sunt însă convingătoare și chiar papa Vigilius condamnă edictul imperial „Trei capitole”. Cu alte cuvinte, edictul imperial nu a făcut altceva decât să producă o schismă printre teologi. Unii susțineau că doar Teodor de Mopsuestia trebuia să fie vizat de edictul imperial precum și scrisoarea lui Ibas către Maris de Hardashir, Teodoret fiind considerat un teolog ortodox. Alții au început să interpreteze edictul nu prin prisma anatemelelor, ci a scrierilor la care făcea referire împăratul. Alții susțineau că cei trei teologi au murit în ortodoxia credinței și în comuniunea Bisericii. Mai existau însă și unii adepți ai monofizismului ce nu vedeau deloc cu ochi buni acest edict. În cele din urmă puțini sunt cei care acceptă să adere la ideile și anatemele acestui edict, deoarece considerau că împăratul își revendică drepturi ce nu intră în competența lui. Cel mai înverșunat împotriva adoptării unui asemenea edict drept normă de credință rămâne însă papa Vigilius, care ajunge la Constantinopol în ianuarie 547. Este primit cu mare fast de împăratul Iustinian și este supus în același timp presiunilor pentru a accepta edictul. Papa se vede pus într-o mare dilemă: să condamne cele „Trei capitole” însemna să se opună clerului occidental, care dorea să nu se pronunțe asupra acestui caz; să se opună împăratului, nu putea, deoarece lui îi datora poziția pe care se afla. În cele din urmă tranșează: Vigilius face front comun cu Menas¹, episcopul Constantinopolului, și ei fac un text

¹ Născut la Alexandria, Menas devine episcop de Constantinopol în 536 după ce Antim I fusese depus de împăratul Iustinian. Condiția pentru a urca pe scaunul episcopal al orașului imperial era semnarea mărturisirii de credință calcedoniană și recunoașterea *Tomului către*